

فرماندهی معظم کل قوا: «تنها نیروهای مسلح جهان که هم «مکتبی» است و انگیزه‌های معنوی دارد و هم «کارایی» دارد و در کشوری برخوردار از «استقلال سیاسی» عمل می‌کند نیروهای مسلح ج.ا.ایران هستند.» (۱۳۹۵/۰۱/۲۴)

بررسی تأثیر بعد نظامی در الگوی راهبردی معماری نیروهای مسلح ج.ا.ایران

سیدشهاب‌الدین حجازی^۱، فردین زارع استخراجی^۲ و حسن عبدالملکی^۳

تاریخ دریافت: ۹۷/۰۶/۲۷

تاریخ پذیرش: ۹۷/۰۹/۱۴

چکیده

الگوی راهبردی معماری نیروهای مسلح، الگوی منسجمی می‌باشد که با تنظیم منطقی حوزه‌ها و مؤلفه‌های اصلی راهبردی و روابط بین آن‌ها به دست می‌آید. این الگو در پنج حوزه اسناد بالادستی، شناخت محیط، آینده‌های بدیل، مقتضیات آینده و دانش معماری قابل بررسی می‌باشد. از آن‌جا که در بحث شناخت محیط، بعد نظامی می‌تواند یکی از عامل‌های مهم این حوزه باشد، بنابراین هدف اصلی این تحقیق، شناسایی مؤلفه‌های بعد نظامی و تعیین رابطه آن با الگوی راهبردی معماری نیروهای مسلح می‌باشد. نوع تحقیق، کاربردی - توسعه‌ای است که با رویکرد آمیخته با استفاده از روش موردی - زمینه‌ای انجام پذیرفته است. جامعه آماری تحقیق، ۳۶ نفر است که حجم نمونه آماری به علت محدود بودن جامعه آماری به صورت تمام‌شمار در نظر گرفته شده است. روایی پرسشنامه از طریق جامعه خبرگی و پایایی آن از طریق آلفای کرونباخ ۰/۷۶ محاسبه شده است. نتایج تحقیق حاکی از آن است که نیروهای مسلح فعلی ج.ا.ایران، وضعیت دفاعی - امنیتی بازیگران مؤثر و صحنه جنگ، اساسی‌ترین مؤلفه‌های بعد نظامی تلقی می‌گردند و این بعد در الگوی راهبردی نیروهای مسلح تأثیر مثبت، مستقیم و بالایی دارد. به طوری که با فقدان این عامل، الگوی راهبردی معماری نیروهای مسلح ناقص خواهد بود.

واژگان کلیدی: الگو، الگوی راهبردی، معماری، نیروهای مسلح، بعد نظامی.

۱. دکترای مدیریت آینده‌پژوهی، استادیار دانشگاه علوم دریایی امام خمینی (ره) (نویسنده مسئول) -

sh_hejazi51@yahoo.com

۲. دکترای مدیریت راهبردی نظامی دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی -

۳. دانشجوی دکتری مدیریت راهبردی پدافند غیرعامل دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی -

hasan.abdolmalaki@gmail.com

مقدمه

مفهوم قدرت یکی از اساسی‌ترین مفاهیم در علوم سیاسی، به‌ویژه اندیشه‌های سیاسی جدید است، به‌گونه‌ای که برخی از پژوهشگران علوم سیاسی، سیاست را «دانش قدرت و کسب و حفظ آن» دانسته‌اند و برخی دیگر آن را «هسته مرکزی و محوری و گاه به‌عنوان الگوی سیاست» دانسته‌اند. (عالم، ۱۳۹۵: ۸۸) قدرت وقتی در قالب یک جامعه یا ملت نگریسته شده و برابندی از توانایی‌های مادی و معنوی آن ملت محسوب شود، جنبه ملی پیدا می‌کند. (حافظ‌نیا، ۱۳۷۸: ۵) قدرت ملی منشأ و مبادی گوناگونی دارد که در یک کارکرد جمعی به تولید قدرت می‌پردازد. (حافظ‌نیا، ۱۳۸۵: ۲۶۰) درباره منشأ و عوامل قدرت ملی صاحب‌نظران الگوهای مختلفی را پیشنهاد کرده‌اند که می‌توان از ترکیب الگوهای بیان شده همراه با تعدیل‌هایی به یک الگوی کلی‌تر دست یافت که عوامل تولیدکننده قدرت ملی را شامل ۸ دسته عوامل سرزمینی، اقتصادی، سیاسی، علمی- فناوری، فرهنگی، اجتماعی، نظامی و فرامرزی می‌داند. (حافظ‌نیا و همکاران، ۱۳۸۲: ۴۷) قدرت نظامی یکی از مهم‌ترین ابعاد قدرت و شاید آشکارترین آن‌ها به‌شمار می‌رود. به اعتقاد بسیاری از کارشناسان، معیار نهایی قدرت ملی، توانمندی نظامی است؛ زیرا کشورها در محیطی به‌سر می‌برند که در آن امنیت آن‌ها مورد تهدیدهای داخلی و خارجی فراوان و دائمی قرار دارد، از این‌رو مؤثر بودن سلاح‌های آن‌ها، مقیاس نهایی قدرت کشورها به‌شمار رفته و برای برتری (استیلای) آن‌ها بسیار مهم است. (زرقانی، ۱۳۸۷: ۷۷) در تعریف قدرت نظامی می‌توان گفت: نیروی اعمال اراده که از طریق نیروها و ابزار نظامی- نیروهای منظم با وظیفه مشخص حفظ و بقای جامعه و ابزار مشخص- صورت می‌گیرد. به عبارت دیگر، هر جامعه‌ای برای حفظ و بقای خود مبادرت به ایجاد تجهیزات و نیروهایی می‌کند که پدیدآورنده قدرت نظامی هستند. (جمشیدی، ۱۳۷۴: ۱۳) قدرت نظامی، هسته مرکزی اقتدار دفاعی- امنیتی به‌شمار رفته و بر اساس رهنامه نیروهای مسلح و ویژگی‌های اساسی آن، اقتدار از مهم‌ترین اصول آن به‌حساب می‌آید

و نیروهای مسلح باید از چنان آمادگی، تحرک و اقتداری برخوردار باشند که بتوانند با بهره‌گیری از تمامی امکانات ج.ا.ایران، جرأت تعرض را از دشمنان آشکار و پنهان بگیرند. (رشیدزاده، ۱۳۸۸: ۶۵-۶۲)

۱. کلیات

۱-۱. بیان مسئله

وجود نیروهای مسلح معتقد، مقتدر و پویا، پیش‌نیاز حفظ استقلال، امنیت و تمامیت ارضی هر کشور به‌شمار می‌رود. از این رو، تغییر در چگونگی نگرش به انجام مأموریت و معماری نیروهای مسلح ج.ا.ایران، متناسب با مقتضیات آینده به‌عنوان تضمین‌کننده امنیت ملی کشور، موضوعی اجتناب‌ناپذیر است. نگاهی به سایر اسناد فرادستی نیز نشان‌دهنده حرکت روبه‌تعالی ج.ا.ایران در زمینه طرح و سازمان‌دهی کلی نیروهای مسلح است، به‌گونه‌که در چشم‌انداز ۱۴۰۴، ج.ا.ایران کشوری «امن، مستقل و مقتدر با سامان دفاعی مبتنی بر بازدارندگی همه‌جانبه و پیوستگی مردم و حکومت» توصیف شده است.

از سوی دیگر، نکته مهم این است که تراز بازیگری ج.ا.ایران از یک بازیگر ملی، در حال تبدیل به یک بازیگر منطقه‌ای و بلکه جهانی است. جهانی که به‌دلیل تغییرات ژرف در ظهور و بروز بازیگران جدید، نقش‌ها و عملکردهای تحول‌یافته‌ای را عرضه نموده و آن را آستن رویدادها و حوادث متعدد و اغلب غیرقابل پیش‌بینی ساخته است. بر این اساس لازم است در چگونگی نگرش به انجام مأموریت و معماری نیروهای مسلح ج.ا.ایران به‌عنوان تضمین‌کننده امنیت ملی کشور، متناسب با مقتضیات آینده، بازنگری اساسی صورت پذیرد. در همین راستا، مأموریت نیروهای مسلح ج.ا.ایران در دفاع از امنیت داخلی و مرزهای سرزمینی و تمدنی ام‌القرای جهان اسلام، نیازمند طرحی علمی، بومی و پویا، متناسب با تهدیدهای متنوعی است که این مرز و بوم و تمدن را هدف قرار داده است.

هرچند پیش از این، نیروهای مسلح ج.ا.ایران در مواجهه با چالش‌هایی چون دسیسه‌های دشمنان داخلی و خارجی، جنگ تحمیلی و یا تهدیدهای مداوم دشمنان منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای سربلند بوده‌اند، اما برای مواجهه با شرایط پرتلاطم، همراه با عدم اطمینان و تهدیدها و فرصت‌های متنوع و نامتعارف آینده، شاید چندان پاسخگو نباشد. با توجه به حجم و تنوع و حتی تغییر ماهیت مقتضیات، به نظر می‌رسد، معماری موجود نیروهای مسلح ج.ا.ایران نیازمند بازنگری اساسی بوده و لازم است این مهم مبتنی بر معیارهایی چون جامع‌نگری، فرایندنگری، آینده‌نگری، علمی‌نگری و بومی‌نگری تحقق پیدا کند.

برای دستیابی به این موضوع، در گام نخست کلیه حوزه‌های اثرگذار بر طراحی الگوی راهبردی معماری نیروهای مسلح ج.ا.ایران شناسایی و میزان نقش و تأثیر هر کدام بر الگو مشخص گردید. در گام بعدی، میزان تأثیر ابعاد مختلف محیط‌شناسی در الگوی راهبردی معماری نیروهای مسلح ج.ا.ایران مورد ارزیابی قرار گرفت. در پایان نیز تأثیر بعد نظامی در این الگو، سنجیده شده و پس از شناسایی، مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌های این بعد و نوع رابطه آن با الگو معرفی شده است.

بر این اساس، دغدغه اصلی منجر به انجام این تحقیق، مبهم و نامشخص بودن مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌های بعد نظامی و نوع رابطه آن با الگوی راهبردی معماری نیروهای مسلح ج.ا.ایران می‌باشد.

۱-۲. اهمیت و ضرورت تحقیق

نیروهای مسلح ج.ا.ایران در راستای آرمان‌ها، ارزش‌ها و افق چشم‌انداز و راهبردهای کلان ج.ا.ایران در حوزه سیاست داخلی و خارجی، استکبارستیزی و حمایت از ملت‌های مظلوم دنیا و زمینه‌سازی جهت تشکیل تمدن نوین اسلامی در هندسه جدید قدرت جهانی، دارای جایگاه ویژه‌ای بوده و نقش مؤثری را در این زمینه

ایفا می‌کند. از سوی دیگر، هر روز انواع جدیدی از تسلیحات، جنگ‌افزارها، شیوه‌های رویارویی و رزم در عرصه منازعه‌ها ظهور و بروز می‌نمایند. بنابراین، معماری جدید در نیروهای مسلح ج.ا.ایران بر اساس یک الگوی راهبردی ضروری به‌نظر می‌رسد. به‌منظور طراحی این الگو، شناسایی حوزه‌ها، ابعاد، مولفه‌ها و زیرمولفه‌های اثرگذار و همچنین تعیین روابط بین آن‌ها اجتناب‌ناپذیر می‌باشد. در این میان، به دلیل کاربرد ویژه این الگو، شناسایی دقیق و علمی مؤلفه‌ها و زیرمولفه‌های بعد نظامی و معرفی روابط بین آن‌ها با الگوی راهبردی معماری مسلح ج.ا.ایران از اهمیت بسیار بالایی برخوردار بوده و غفلت از آن می‌تواند آسیب جدی به این الگو وارد نماید.

۱-۳. پیشینه تحقیق

«مرآتی» در مقاله‌ای با عنوان «تدوین و توسعه چارچوب‌های معماری سازمان‌های دفاعی» به بررسی چارچوب‌های رایج معماری سازمان پرداخته و نتیجه گرفته که سازمان‌های دفاعی بزرگ اغلب به توسعه چارچوب‌های معماری سازمانی ویژه خود پرداخته و از به‌کارگیری چارچوب‌های رایج اجتناب می‌نمایند. این تحقیق بر اساس تحلیل چارچوب C4ISR/ DODAF به تدوین روشی برای توسعه چارچوب‌های معماری سازمان‌های دفاعی پرداخته است. (مرآتی، ۱۳۹۱)

«آشتیانی» در مقاله‌ای با عنوان «تبیین مؤلفه‌های نظری عوامل غیرفیزیکی اثرگذار بر توان رزمی نیروهای نظامی» بیان داشته که قدرت نظامی از سه بخش عوامل فیزیکی یا محسوس توان رزمی، عوامل غیرفیزیکی یا نامحسوس توان رزمی و عوامل برترساز توان رزمی سرچشمه می‌گیرد. وی در پایان نتیجه گرفته که توجه و اهمیت به نیازهای تربیتی، آموزشی و مهارتی نیروی انسانی از مؤلفه‌های نظری عوامل غیرفیزیکی اثرگذار بر توان رزمی در محیط نظامی می‌باشد. (آشتیانی، ۱۳۹۰)

«جمشیدی» در مقاله‌ای با عنوان «بررسی و تحلیل عناصر قدرت نظامی» به ارزیابی عناصر قدرت نظامی پرداخته و نتیجه گرفته که اهداف، سیاست، رهنامه و راهبرد نظامی، سازمان و تشکیلات نظامی، نیروی انسانی (عده)، دانش، فنون و فناوری نظامی، تسلیحات و تجهیزات نظامی از عناصر اصلی قدرت نظامی می‌باشد. (جمشیدی، ۱۳۷۴)

«آقاجانی و عسگری» در مقاله‌ای با عنوان «الزام‌های نظری در طراحی الگوی اسلامی - ایران پیشرفت در حوزه دفاعی» مبانی، انگیزه‌ها و کارکردهای الگوی بومی پیشرفت دفاعی را مورد بحث قرار دادند. به عقیده نگارندگان، الگوی پیشرفت باید «چگونگی» رسیدن به پیشرفت را توصیف نموده و در این راستا باید ساختارها، فرایندها و ارتباطات را بیان کند. بحث‌های طرح شده در این نوشتار عبارت‌اند از: طراحی این الگو در حوزه دفاعی، نیازمند چه نوع الزام‌های نظری است؟ آیا پیشرفت حوزه دفاع، «بخشی» و مبتنی بر حوزه‌های پیشرو بوده یا پیشرفت همه‌جانبه موردنظر است؟ آیا کیفی‌سازی توان رزمی - دفاعی، مبتنی بر فناوری خواهد بود یا نیروی انسانی؟ ارکان، مبانی، انگیزه‌ها و کارکرد، به‌عنوان الزام‌های نظری الگوی بومی پیشرفت دفاعی کدام‌ها هستند؟ نگارندگان با پذیرش این فرض که پیش‌نیاز طراحی این الگو، «خودباوری» است، در این مقاله تلاش نموده‌اند که پاسخی مناسب به پرسش طرح شده ارائه نمایند. (آقاجانی و عسگری، ۱۳۸۹)

«قیصری و خضری» در مقاله‌ای با عنوان «سیاست دفاعی نظام ج.ا.ایران: بررسی اسناد کلان» با هدف بازنمایی خطوط کلی سیاست دفاعی ج.ا.ایران به تحلیل متون سیاست‌های کلان در این حوزه پرداخته‌اند. این اسناد شامل قانون اساسی، سند چشم‌انداز، سیاست‌های کلی، سیاست‌های کلی برنامه‌های پنج‌ساله توسعه می‌باشد. بازدارندگی همه‌جانبه، متعارف و تلفیقی دفاع‌محور با تمرکز بر بسیج مردمی، خودکفایی، توسعه توان موشکی و دفاع دریایی و دفاع سایبری، اصول کلی سیاست

دفاعی نظام ج.ا.ایران است که با رویکرد هوشمندی و انطباق، بر مبنای مکان ظهور و نوع تهدیدها بازتعریف و روزآمد شده است. (قیصری و خضری، ۱۳۹۵)

«تهامی» عمده‌ترین عوامل موجود در مؤلفه نظامی قدرت ملی را مأموریت نیروهای مسلح، سوابق تاریخی و تجربه‌های جنگی گذشته و انقلاب در امور نظامی، ماهیت جنگ‌های آینده، توان بسیج ملی و نقش نیروهای ذخیره، قدرت بازدارندگی ملی، صنایع دفاعی و فناوری تسلیحاتی بر می‌شمارد. (تهامی، ۱۳۸۶)

۴-۱. سؤال‌های تحقیق

- (۱) بعد نظامی از چه «مؤلفه‌ها» و «زیرمؤلفه‌هایی» تشکیل شده است؟
- (۲) رابطه بعد نظامی با «الگوی راهبردی معماری نیروهای مسلح ج.ا.ایران» چگونه است؟

۵-۱. هدف‌های تحقیق

- (۱) شناسایی «مؤلفه‌ها» و «زیرمؤلفه‌های» بعد نظامی؛
- (۲) تعیین رابطه بعد نظامی با «الگوی راهبردی معماری نیروهای مسلح ج.ا.ایران».

۶-۱. روش تحقیق

این تحقیق از نظر هدف، «کاربردی- توسعه‌ای» و از نظر روش، «موردی-زمینه‌ای» است. جامعه آماری این تحقیق، کارشناسان، کارگزاران و دست‌اندرکاران آشنا به نیروهای مسلح، مسائل راهبردی و موضوع‌های مرتبط با معماری سازمانی و حوزه‌های مؤثر بر آنها می‌باشد. با توجه به تخصصی بودن موضوع تحقیق و محدودیت وجود افراد صاحب‌نظر، خبره و کارشناس مرتبط با موضوع تحقیق، نفرات در سطح نیروهای مسلح، مراکز دانشگاهی و مطالعات راهبردی کشوری انتخاب گردیدند و از آنجا که تعداد جامعه محدود بود، نمونه‌گیری انجام‌نشده و حجم نمونه بر حجم جامعه آماری

تحقیق منطبق گردید. بنابراین، روش نمونه‌گیری به صورت تمام‌شمار و حجم نمونه برابر با ۳۶ نفر می‌باشد.

در این تحقیق، برای جمع‌آوری اطلاعات از مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی به صورت هم‌زمان استفاده شده است. در مطالعه کتابخانه‌ای (اسنادی)، با استفاده از ابزار فیش‌برداری از سوابق موجود، اطلاعات لازم گردآوری گردید و در مطالعه میدانی نیز از ابزار مصاحبه (نیمه‌ساختاریافته) و پرسشنامه استفاده شده است.

به منظور طراحی گزاره‌های پرسشنامه، ابتدا با استفاده از مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با برخی از خبرگان نیروهای مسلح و تحلیل تفسیری اسناد موجود، حوزه‌های مؤثر در الگوی راهبردی معماری نیروهای مسلح ج.ا.ایران، ابعاد مختلف محیط‌شناسی و مؤلفه‌های بعد نظامی مؤثر در این الگو احصاء شده و سپس پرسشنامه اولیه تنظیم و در اختیار تعدادی از خبرگان قرار گرفت. پس از دریافت نظرها و اعمال اصلاحات پیشنهادی، پرسشنامه نهایی از دو جنبه روایی ظاهری و محتوا به جهت روشن و بدون ابهام بودن گویه‌ها و همچنین کافی بودن کمیت و کیفیت آن‌ها از سوی خبرگان و صاحب‌نظران تأیید گردید. در مورد محاسبه پایایی نیز، با استفاده از نرم‌افزار SPSS آلفای کرونباخ پرسشنامه ۰/۷۶ به دست آمد که نشان‌دهنده وجود پایایی پرسشنامه است.

داده‌های کمی گردآوری شده از پرسشنامه، با استفاده از «آماره‌های توصیفی» مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته و به منظور تعیین رابطه بین بعد نظامی با الگوی راهبردی معماری نیروهای مسلح ج.ا.ایران از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است.

۲. ادبیات و مبانی نظری تحقیق

۲-۱. الگوی راهبردی معماری نیروهای مسلح ج.ا.ایران

الگو، به معنای مدل، انگاره، شکل و نمونه، قالب، طرح، منوال و نقش در نظر گرفته شده است. (بريجانيان و رئيسی، ۱۳۷۳: ۲۲۶) این واژه در معناهای متعددی به کار رفته

است. الگو در تعریفی دیگر، مدل، طرح و نمونه‌ای است که از آن الهام گرفته و پیروی می‌شود و یا نسخه‌ای از آن برداشته می‌شود. بنابراین الگو، القاکننده نمونه مثالی است. (روشه، ۱۳۷۹: ۴۴)

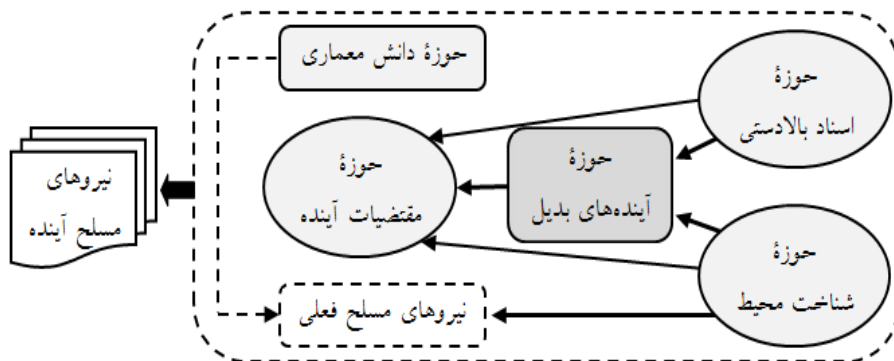
مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) در سال ۱۳۸۹ در نخستین نشست بررسی اندیشه‌های راهبردی الگوی اسلامی - ایرانی، در خصوص ویژگی‌های یک الگوی مطلوب پیشرفت، فرمودند: «الگو هم نقشه جامع است. وقتی می‌گوییم الگوی ایرانی - اسلامی، یعنی یک نقشه جامع. بدون نقشه جامع، دچار سردرگمی خواهیم شد؛ همچنان‌که در طول این سی سال، به حرکت‌های هفت و هشتی، بی‌هدف و زیگزاگ مبتلا بودیم و به این در و آن در زدیم. گاهی یک حرکتی را انجام دادیم، بعد گاهی ضد آن حرکت و متناقض با آن را هم در زمینه فرهنگ، هم در زمینه اقتصاد و در زمینه‌های گوناگون، انجام دادیم! این به خاطر این است که یک نقشه جامع وجود نداشته است».

با توجه به موارد بالا، الگوی راهبردی از الگوهای کیفی و مفهومی است که موجب تسهیل درک پدیده‌ها در سطح راهبردی می‌گردد. (حسن‌بیگی، ۱۳۹۰: ۵۹) الگوی راهبردی نمایش نظری و ساده‌شده از پدیده‌های واقعی با رویکرد نظام‌مند و آینده‌نگر می‌باشد که دارای این مزیت است که عوامل محیطی مؤثر بر یک پدیده را تبیین و پیش‌بینی می‌نماید. (نادی، ۱۳۹۲: ۲۳) هر الگوی راهبردی کلان بایستی ضمن در نظر داشتن اسناد بالادستی و تدابیر مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) از پویایی لازم برخوردار بوده و قابلیت هماهنگی با مقتضیات جدید را دارا باشد، چرا که هر الگوی فاقد این قابلیت، با اندک تغییری در شرایط محیطی ناکارآمد خواهد بود.

از سوی دیگر، معاونت سابق امور راهبردی و اشراف فرماندهی کل قوا، معماری نیروهای مسلح ج.ا.ایران را به صورت «توصیف و ترسیم وضع مطلوب ممکن نیروهای مسلح در افق بلندمدت بر مبنای اندیشه‌های دفاعی امنیتی ج.ا.ایران که در آن نقش‌ها،

ویژگی‌ها، اجزاء و عناصر اصلی و روابط کلی بین اجزای نیروهای مسلح تعیین می‌گردد»، تعریف می‌کند.

با جمع‌بندی موارد عنوان شده، این الگو را می‌توان به شرح زیر تعریف نمود: «الگوی راهبردی معماری نیروهای مسلح ج.ا.ایران، الگوی منسجمی است که با تنظیم منطقی حوزه‌ها و مؤلفه‌های اصلی راهبردی در نیروهای مسلح (آموزه‌های دین مبین اسلام، ارکان جهت‌ساز، اهداف متعالی انقلاب اسلامی، تدابیر فرماندهی معظم کل قوا، اسناد بالادستی، تحلیل داخلی و خارجی محیطی، تجربیات گذشته و مقتضیات آینده)، روابط بین آن‌ها را به بهترین شکل ممکن ترسیم نموده و چگونگی دستیابی به معماری نیروهای مسلح را به صورت کارآمد، جامع و آینده‌نگر میسر می‌سازد». (مطالعه گروهی دانشجویان دانشکده دفاع ملی دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی، ۱۳۹۶: ۷۴) در شکل شماره (۱)، تصویر ساده‌شده‌ای از الگوی گفته‌شده آمده است. این الگو نتیجه مطالعه گروهی از دانشجویان دانشکده دفاع ملی دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی است که مورد تأیید استادان راهنما و مشاور و همچنین تعدادی از خبرگان برگزیده نیروهای مسلح قرار گرفته است.

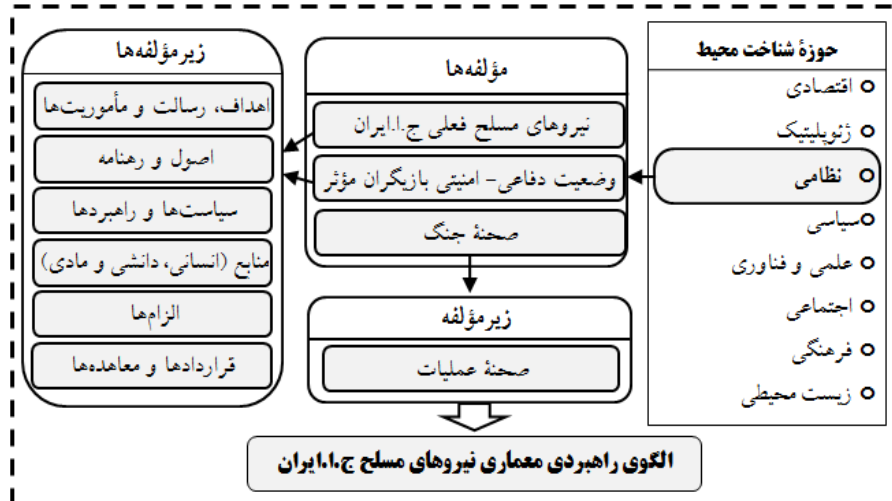
شکل شماره (۱): تصویر ساده‌شده از الگوی راهبردی معماری نیروهای مسلح ج.ا.ایران

همان گونه که در شکل شماره (۱) مشخص می‌باشد، این الگو از پنج حوزه (اسناد بالادستی، شناخت محیط، آینده‌های بدیل، دانش معماری و مقتضیات آینده) تشکیل شده است. در این شکل، نیروهای مسلح فعلی که یکی از مؤلفه‌های بعد نظامی از حوزه شناخت محیط است، به دلیل اهمیت بسیار بالای آن در الگو، به عنوان یک بخش مستقل آمده است. بدیهی است، بحث در مورد تک تک این حوزه‌ها و ابعاد مربوط به آن در یک تحقیق نمی‌گنجد و در این تحقیق فقط بعد نظامی از حوزه شناخت محیط، مورد بررسی قرار گرفته است.

۲-۲. بعد نظامی

کشورها همواره در محیطی قرار دارند که تهدیدهای داخلی و خارجی، امنیت آن‌ها را به خطر می‌اندازد؛ بنابراین، کارایی نظامی و تسلیحاتی این کشورها، معیار نهایی قدرت آن‌هاست. خروجی نهایی توان ملی از نظر آرمانی، باید قابلیت نیروهای نظامی یک کشور برای اجرای طیفی از عملیات‌ها علیه دشمنان باشد. (تلیس و همکاران، ۱۳۸۳: ۲۶۷-۲۵۳) بر اساس رهنامه نیروهای مسلح ج.ا.ایران و ویژگی‌های اساسی آن، «اقتدار» از مهم‌ترین اصول به‌شمار رفته و نیروهای مسلح باید از چنان آمادگی، تحرک و اقتداری برخوردار باشند که بتوانند با بهره‌گیری از تمامی امکانات ج.ا.ایران، جرأت تعرض را از دشمنان آشکار و پنهان بگیرند. (رشیدزاده، ۱۳۸۸: ۶۵-۶۲)

در تحقیق حاضر، برابر بررسی‌ها و مطالعات به‌عمل آمده در ادبیات مباحث نظامی و مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با برخی از خبرگان نیروهای مسلح، مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌هایی شناسایی و احصاء گردید که پس از طرح مجدد در جلسات خبرگی، برخی از آن‌ها به عنوان مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌های اصلی تحقیق برگزیده شد. با این توضیح، چارچوب مفهومی تحقیق حاضر را می‌توان مطابق با شکل شماره (۲) ترسیم و تشریح نمود.

شکل شماره (۲): چارچوب مفهومی مؤلفه‌های نظامی مؤثر در الگوی راهبردی معماری نیروهای

مسلح ج.ا.ایران

در ادامه به تشریح مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌هایی که در چارچوب مفهومی آمده است، پرداخته می‌شود.

۲-۲-۱. مؤلفه‌های بعد نظامی

الف. مؤلفه نیروهای مسلح فعلی ج.ا.ایران

در نظام ج.ا.ایران، نیروهای مسلح عبارت‌اند از: مجموعه کارکنان و نیروهای نظامی، انتظامی و شبه‌نظامی و داوطلب (با آموزش نظامی) که شامل ستادکل، ارتش، سپاه و بسیج (نظامی)، نیروی انتظامی و وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح است. وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح بخشی از دولت است که پیرو قوانین و مقررات و سلسله‌مراتب نظامی نیروهای مسلح بوده و وظیفه پشتیبانی از نیروهای مسلح را به عهده دارد. (واژگان و اصطلاحات کلیدی در نیروهای مسلح، ۱۳۹۰: ۱۹)

پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی ایران به رهبری امام خمینی^(ره) در سال ۱۳۵۷، تغییر و تحولات اساسی در بخش‌های مختلف کشور، از جمله نیروهای مسلح به وجود آمد. با توجه به وضعیت کشور و با استفاده از تجربه‌های گذشته و نیازهای انقلاب اسلامی و نظام مقدس ج.ا.ایران، افزون بر سازمان‌های قبلی، کمیته انقلاب اسلامی و سپاه پاسداران انقلاب اسلامی ایجاد شد. سپاه پاسداران که در نخستین روزهای پس از انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷ تشکیل شده بود، در ۲ اردیبهشت سال ۱۳۵۸ طی فرمان حضرت امام خمینی^(ره) به شورای انقلاب اسلامی، تأسیس این نهاد به طور رسمی اعلام گردید. پس از مدتی، بسیج مستضعفان به فرمان حضرت امام خمینی^(ره) در ۵ آذرماه سال ۱۳۵۸ تشکیل شد. افزون بر وزارت دفاع، وزارت سپاه نیز تأسیس گردید و در ادامه، طی تغییراتی که شرح آن در زیر آمده است، نیروهای مسلح فعلی ج.ا.ایران شکل گرفت.

(۱) تشکیل سه نیروی زمینی، هوایی، دریایی و ستاد مرکزی در سپاه پاسداران؛

(۲) تشکیل ستاد فرماندهی کل قوا و قرارگاه مرکزی حضرت خاتم‌الانبیاء^(ص)؛

(۳) تشکیل ستاد کل نیروهای مسلح؛

(۴) ایجاد نیروی مقاومت بسیج و نیروی قدس در سپاه پاسداران؛

(۵) تشکیل نیروی انتظامی (با ادغام شهربانی، ژاندارمری و کمیته انقلاب اسلامی)؛

(۶) ایجاد فرماندهی کل در ارتش؛

(۷) تبدیل نیروی هوایی سپاه به نیروی هوافضای سپاه؛

(۸) تشکیل قرارگاه پدافند هوایی حضرت خاتم‌الانبیاء^(ص) با جداشدن پدافند هوایی

از نهاجا.

ب. مؤلفه وضعیت دفاعی - امنیتی بازیگران مؤثر

طراحی الگوی معماری نیروهای مسلح ج.ا.ایران یک کشور، بدون توجه به قابلیت، توانمندی و جهت‌گیری‌های رفتاری بازیگران مؤثر منطقه‌ای و بین‌المللی نه تنها منطقی،

بلکه امکان‌پذیر نمی‌باشد. بر همین اساس، تحلیل تهدیدهای بالقوه و بالفعلی که از سوی بازیگران منطقه‌ای، فرامنطقه‌ای و قدرت‌های غیردولتی چون داعش، طالبان و ... علیه نظام سیاسی ایران اعمال می‌گردد، می‌تواند معماری نیروهای مسلح آینده ج.ا.ایران را متأثر از خود کند. به همین منظور، متصدیان معماری نیروهای مسلح ج.ا.ایران، می‌بایست اهداف، رسالت، مأموریت‌ها، اصول، رهنامه، سیاست‌ها، راهبردها، منابع، الزام‌ها، قراردادها و معاهده‌های دفاعی - امنیتی بازیگران مؤثر منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای را به‌درستی شناسایی و تحلیل نمایند.

ج. مؤلفه صحنه جنگ

«صحنه جنگ»^۱ قسمتی از خشکی (زمین)، هوا و دریاست که به‌طور مستقیم عملیات جنگی در آن اجرا می‌شود. صحنه جنگ شامل صحنه عملیات^۲ و ناحیه داخلی^۳ است. (رستمی، ۱۳۸۶: ۵۳۷) صحنه عملیات، آن قسمت از صحنه جنگ است که برای عملیات نظامی و پشتیبانی خدمات رزمی به آن عملیات نیاز است. (رستمی، ۱۳۸۶: ۷۸۶) ناحیه داخلی نیز آن قسمت از سرزمین ملی در صحنه جنگ است که جزو صحنه عملیات نباشد. (رستمی، ۱۳۸۶: ۸۲۸)

۲-۲-۲. زیرمؤلفه‌های بعد نظامی

اهداف^۴: نقطه، موقعیت و یا نتیجه نهایی، مطلوب و یا موردانتظار که تمام اجزا و عناصر یک مجموعه برای رسیدن و دستیابی به آن تلاش کرده و تمام تصمیم‌ها، فعالیت‌ها و اقدام‌ها معطوف به آن است. (معاونت طرح و برنامه و بودجه ستاد کل نیروهای مسلح ج.ا.ایران، ۱۳۹۰: ۲۰)

1. Theater of war
2. Theater of operation
3. Zone of interior
4. Goals

رسالت / مأموریت^۱: عبارت است از فلسفه وجودی و یا نقشی که یک مجموعه (شرکت / سازمان و ...) در جامعه برعهده گرفته تا با ایفای آن، خدمات موردنظر را ارائه داده و نیازهای جامعه را برآورده سازد. (علی احمدی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۷۷) رسالت یا مأموریت، مسئولیت و امر مهمی است که کلیه فعالیت‌ها و اقدام‌های مجموعه (یا سازمان) برای آن صورت گرفته و انجام آن باید موجب تحقق هدف گردد. (معاونت طرح و برنامه و بودجه ستادکل نیروهای مسلح ج.ا.ایران، ۱۳۹۰: ۱۷)

اصول^۲: مجموعه‌ای از ارزش‌ها و قواعد بنیادین و پایدار که بر کلیه تصمیم‌ها و اقدام‌ها حاکم بوده و هدایتگر تدوین سیاست‌ها، راهبردها، برنامه‌ریزی‌ها و امور اجرایی برای رسیدن به اهداف تعیین شده می‌باشد. (معاونت طرح و برنامه و بودجه ستادکل نیروهای مسلح ج.ا.ایران، ۱۳۹۰: ۶)

رهنامه^۳: مجموعه‌ای از قواعد به نسبت پایدار و کاربردی که چگونگی انجام مأموریت و اجرای عملیات را ترسیم کرده و مبنا و راهنمای برنامه‌ریزی‌ها و اقدام‌ها است. (معاونت طرح و برنامه و بودجه ستادکل نیروهای مسلح ج.ا.ایران، ۱۳۹۰: ۱۳) رهنامه امنیت ملی نیز به مجموعه‌ای از اصول اساسی، اعتقادات، تعالیم، نظریه‌ها و اندیشه‌های موردقبول و پذیرش ملی گفته می‌شود که کاربرد ابزارهای مختلف تأمین‌کننده امنیت ملی براساس آن‌ها هدایت می‌شود. (تهامی، ۱۳۹۰: ۲۳۸)

سیاست^۴: راه کلی و تدبیر اساسی برای رسیدن به اهداف و اداره امور و نیز چارچوبی ذهنی است که راهبرد در قالب آن شکل می‌گیرد. (معاونت طرح و برنامه و بودجه ستادکل نیروهای مسلح ج.ا.ایران، ۱۳۹۰: ۱۵) سیاست رهنمودی گسترده و کلی برای تصمیم‌گیری است که دو مرحله تدوین و اجرای راهبرد را به یکدیگر پیوند می‌دهد. (هانگر و ویلن، ۱۳۸۶: ۲۶)

1. Mission
2. Principles
3. Doctrine
4. Policy

سیاست‌های دفاعی^۱: کلیه سیاست‌هایی که یک کشور برای به‌کارگیری مؤلفه‌های قدرت ملی به‌منظور دستیابی به اهداف امنیت ملی اتخاذ می‌کند. (معاونت طرح و برنامه و بودجه ستادکل نیروهای مسلح ج.ا.ایران، ۱۳۹۰: ۱۵) سیاست دفاعی، بیان‌کننده راه‌ها و شیوه‌های کلی استفاده از قدرت نظامی کشور در برابر تهاجم‌های نظامی احتمالی دشمنان خارجی، دفع شورش‌های مسلحانه مخالفان داخلی، حفظ منافع امنیتی و پشتیبانی از سیاست‌های ملی آن است. (تهامی، ۱۳۹۰: ۲۲۲)

راهبردها^۲: ابزارهایی هستند که سازمان می‌تواند به‌وسیله آن به هدف‌های بلندمدت خود دست یابد. (دیوید، ۱۳۹۲: ۳۸) راهبرد عبارت‌است از برنامه جامع، منسجم و کاملی که برای تحقق هدف‌های اساسی سازمان تدوین می‌گردد. (رضائیان، ۱۳۸۲: ۲۰۹)

منابع^۳: مجموعه‌ای از مقدرات و امکاناتی که برای اجرای برنامه‌ها جهت تحقق و دستیابی به اهداف با اعمال سیاست‌ها و راهبردها مورد استفاده قرار می‌گیرند. تقسیم‌بندی منابع در حوزه‌های مختلف به شکل‌های گوناگون صورت می‌گیرد. در یکی از تقسیم‌بندی‌های رایج، منابع عبارتند از: انسانی، دانشی، فیزیکی (تجهیزات، تسلیحات، اماکن و تأسیسات، مواد و ... و مالی). (معاونت طرح و برنامه و بودجه ستادکل نیروهای مسلح ج.ا.ایران، ۱۳۹۰: ۱۸)

الزام‌ها: این الزام‌ها در چهار بخش بوده که در زیر به آن‌ها اشاره می‌شود:

(۱) **ساختار سازمانی^۴:** ساختار سازمانی چارچوبی است که مرزهای رسمی و فعالیت‌های درون‌سازمانی را تعریف می‌کند. (Rue and Byars, 2000: 204) به‌عبارت دیگر، ساختار سازمانی، راه و شیوه‌ای است که به‌وسیله آن فعالیت‌های سازمانی تقسیم، سازماندهی و هماهنگ می‌شود. (اعرابی، ۱۳۸۵: ۱۵)

1. Defence policy
2. Strategies
3. Resources
4. Organizational structure

(۲) آمایش سرزمینی^۱: ساماندهی، توزیع و تنظیم نیازها، فعالیت‌ها و روابط بین انسان‌ها و سرزمین جغرافیایی به منظور استفاده مناسب، بهینه و پایدار از ویژگی‌ها و منابع جغرافیایی (انسانی و طبیعی) و فضایی سرزمین و توزیع مطلوب و متوازن فرصت‌ها و امکانات کشور برای بهبود وضعیت جامعه در طول زمان می‌باشد. (معاونت طرح و برنامه و بودجه ستادکل نیروهای مسلح ج.ا.ایران، ۱۳۹۰: ۵)

(۳) نظامات (مقررات)^۲: به معنی عام کلمه عبارت است از قانون، آئین‌نامه‌ها و بخشنامه‌ها و به معنی خاص آن در مقابل قانون به کار می‌رود. (رستمی، ۱۳۸۶: ۷۶۶)

(۴) فرهنگ سازمانی^۳: نشان‌دهنده مجموعه‌ای از ارزش‌ها، باورها، هنجارها و تفاهم‌هایی است که سازمان در آن‌ها با کارکنان وجوه مشترک دارد. فرهنگ سازمان چیز نانوشته‌ای است ولی با توجه به شعارها، جشن‌ها، نوع لباس و نمای سازمان قابل مشاهده می‌باشد. (دفت، ۱۳۸۵: ۳۳)

قراردادها و معاهده‌های دفاعی - امنیتی^۴: به معنای توافق بین‌المللی دولت‌هاست، به گونه‌ای که شرایط لازم طبق حقوق بین‌الملل را دارا باشد. شاخصه اصلی معاهده‌های بین‌المللی، الزام‌آور بودن آن‌ها میان طرف‌های پذیرنده معاهده‌هاست. (عبداللهی، ۱۳۹۳: ۴) در این تحقیق منظور، کلیه قراردادها، معاهده‌ها و توافقات بین‌المللی در حوزه نظامی است که بین ج.ا.ایران و سایر دولت‌ها و یا بین کشورهای اثرگذار در سیاست خارجی ج.ا.ایران با یکدیگر بسته می‌شود.

-
1. Territory planning
  2. Regulations
  3. Organizational culture
  4. Defense and security contracts and treaties

۳. تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های تحقیق

۳-۱. تجزیه و تحلیل آماری داده‌های جمعیت‌شناختی

اطلاعات گردآوری شده مربوط به پاسخ‌دهندگان و توصیف آماری آن به شرح جدول شماره (۱) می‌باشد.

جدول شماره (۱): ویژگی‌های جمعیت‌شناختی جامعه آماری

سن خدمتی		۲۴ الی ۲۷ سال		۲۸ الی ۳۰ سال		بالاتر از ۳۰ سال	
فرآوانی	درصد	فرآوانی	درصد	فرآوانی	درصد	فرآوانی	درصد
۲	۵٪	۲۲	۶۰٪	۱۳	۳۵٪		
جایگاه سازمانی		جایگاه ۱۷		جایگاه ۱۸		جایگاه ۱۹ و بالاتر	
فرآوانی	درصد	فرآوانی	درصد	فرآوانی	درصد	فرآوانی	درصد
۶	۱۶٪	۲۳	۶۲٪	۸	۲۲٪		
ماهیت شغلی		ستادی		آموزشی و پژوهشی		فرماندهی	
فرآوانی	درصد	فرآوانی	درصد	فرآوانی	درصد	فرآوانی	درصد
۲۲	۶۰٪	۹	۲۴٪	۶	۱۶٪		
تحصیلات		کارشناسی		کارشناسی ارشد		دکتری	
فرآوانی	درصد	فرآوانی	درصد	فرآوانی	درصد	فرآوانی	درصد
-	-	۲۱	۵۷٪	۱۶	۴۳٪		
سنوات خدمت در مشاغل راهبردی		کمتر از ۱۵ سال		۱۶ الی ۲۰ سال		بالای ۲۰ سال	
فرآوانی	درصد	فرآوانی	درصد	فرآوانی	درصد	فرآوانی	درصد
۱۸	۴۹٪	۱۲	۳۳٪	۷	۱۸٪		

۳-۲. تجزیه و تحلیل داده‌ها و ارائه یافته‌های تحقیق

در این تحقیق، اثرگذاری حوزه‌های پنج‌گانه در الگوی راهبردی معماری نیروهای مسلح ج.ا.ایران پس از گردآوری و استخراج نظرهای خبرگان مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت که نتایج آن در جدول شماره (۲) آمده است.

جدول شماره (۲): میزان اثرگذاری حوزه‌های پنج‌گانه در الگوی راهبردی معماری نیروهای مسلح

ج.ا.ایران

اولویت	تأثیر نسبی	میزان تأثیر				تأثیر		حوزه	
		خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	ندارد		دارد
۲	۰/۲۱۲	۰	۱	۲	۵	۲۷	۱	۳۵	اسناد بالادستی
۱	۰/۲۱۶	۰	۰	۲	۶	۲۸	۰	۳۶	شناخت محیط
۴	۰/۱۸۹	۰	۱	۳	۱۲	۲۰	۱	۳۵	آینده‌های بدیل
۳	۰/۱۹۶	۰	۰	۲	۱۴	۲۰	۰	۳۶	مقتضیات آینده
۵	۰/۱۸۷	۰	۱	۲	۱۴	۱۸	۱	۳۵	دانش معماری

با توجه به آماره‌های توصیفی جدول شماره (۲)، حوزه شناخت محیط با ضریب تأثیر ۰/۲۱۶، بیشترین تأثیر را در الگوی راهبردی معماری نیروهای مسلح ج.ا.ایران دارا می‌باشد. در زمینه تأثیر ابعاد مختلف حوزه شناخت محیط در الگوی راهبردی معماری نیروهای مسلح ج.ا.ایران نیز نظرهای خبرگان گردآوری و پس از تجزیه و تحلیل در جدول شماره (۳) آمده است.

جدول شماره (۳): تأثیر ابعاد مختلف حوزه شناخت محیط در الگوی راهبردی معماری نیروهای

مسلح ج.ا.ایران

اولویت	تأثیر نسبی	میزان تأثیر				تأثیر		ابعاد	
		خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	ندارد		دارد
۴	۰/۱۲۷	۰	۰	۵	۱۱	۲۱	۰	۳۶	اجتماعی - فرهنگی
۷	۰/۱۲۰	۰	۰	۶	۱۴	۱۷	۰	۳۶	اقتصادی
۱	۰/۱۳۸	۰	۰	۰	۱۵	۲۲	۰	۳۶	فناوری
۸	۰/۱۰۱	۰	۵	۱۰	۱۱	۱۱	۰	۳۶	زیست محیطی
۶	۰/۱۲۲	۰	۰	۲	۱۳	۲۲	۰	۳۶	سیاسی
۳	۰/۱۲۹	۰	۰	۰	۴	۳۳	۰	۳۶	نظامی
۵	۰/۱۲۵	۰	۰	۳	۹	۲۵	۰	۳۶	ژئوپلیتیک
۲	۰/۱۳۷	۰	۰	۳	۱۴	۲۰	۰	۳۶	فضای مجازی

با توجه به آماره‌های توصیفی درج شده در جدول شماره (۳)، بعد نظامی در میان ابعاد مطرح شده این حوزه، بعد از ابعاد فناوری و فضای مجازی، بیشترین ضریب تأثیر (اولویت) را در الگوی راهبردی معماری نیروهای مسلح ج.ا.ایران ایفا می‌نماید. بعد نظامی، خود از سه مؤلفه نیروهای مسلح فعلی ج.ا.ایران، وضعیت دفاعی - امنیتی بازیگران مؤثر و صحنه جنگ تشکیل شده که هر کدام از این مولفه‌ها شامل زیرمؤلفه‌هایی است که در ادامه به بررسی میزان تأثیری که در الگوی راهبردی معماری نیروهای مسلح ج.ا.ایران دارند، پرداخته خواهد شد.

الف. مؤلفه نیروهای مسلح فعلی ج.ا.ایران

جدول شماره (۴): تأثیر مؤلفه نیروهای مسلح فعلی در الگوی راهبردی معماری نیروهای مسلح

ج.ا.ایران

میزان تأثیر				تأثیر		زیرمؤلفه‌ها	
خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	ندارد		دارد
۰	۰	۲	۱۰	۲۴	۰	۳۶	اهداف، رسالت و مأموریت‌ها
۰	۱	۱	۱۶	۱۸	۰	۳۶	اصول نیروهای مسلح
۰	۰	۴	۱۳	۱۹	۰	۳۶	رهنامه نیروهای مسلح
۰	۰	۸	۱۰	۱۸	۰	۳۶	سیاست‌های نیروهای مسلح
۰	۰	۵	۷	۲۴	۰	۳۶	راهبردهای نیروهای مسلح
۰	۰	۲	۷	۲۷	۰	۳۶	منابع (انسانی، دانشی، فیزیکی و مالی)
۰	۱	۴	۱۰	۲۱	۰	۳۶	الزام‌ها
۱	۰	۷	۱۵	۱۳	۰	۳۶	قراردادها و معاهده‌های دفاعی - امنیتی

با توجه به آماره‌های توصیفی، تمامی زیرمؤلفه‌های مؤلفه نیروهای مسلح فعلی ج.ا.ایران در طراحی الگوی معماری نیروهای مسلح مؤثر بوده و بایستی در این الگو موردنظر قرار گیرند.

در میان زیرمؤلفه‌های مورد بررسی، زیرمؤلفه منابع (انسانی، دانشی، فیزیکی و مالی) بیشترین اثرگذاری را دارا می‌باشد.

ب. مؤلفه وضعیت دفاعی - امنیتی بازیگران مؤثر

جدول شماره (۵): تأثیر مؤلفه وضعیت دفاعی - امنیتی بازیگران مؤثر در الگوی راهبردی معماری نیروهای مسلح ج.ا.ایران

میزان اثر					تأثیر		زیرمؤلفه‌ها
خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	ندارد	دارد	
۰	۱	۱	۱۲	۲۲	۱	۳۵	اهداف، رسالت و مأموریت‌ها
۰	۲	۳	۱۸	۱۲	۱	۳۵	اصول
۰	۰	۳	۱۹	۱۳	۱	۳۵	دکترین
۰	۰	۳	۱۷	۱۵	۱	۳۵	سیاست‌ها
۰	۱	۱	۱۸	۱۵	۱	۳۵	راهبردها
۰	۰	۵	۱۲	۱۸	۱	۳۵	منابع (انسانی، دانشی، فیزیکی و مالی)
۰	۱	۶	۱۴	۱۴	۱	۳۵	الزامات
۱	۰	۶	۱۵	۱۳	۱	۳۵	قراردادها و معاهدات دفاعی - امنیتی

با توجه به آماره‌های توصیفی، تمامی زیرمؤلفه‌های مؤلفه وضعیت دفاعی - امنیتی بازیگران مؤثر، در طراحی الگوی معماری نیروهای مسلح مؤثر بوده و بایستی در این الگو موردنظر قرار گیرند. در میان زیرمؤلفه‌های مورد بررسی، زیرمؤلفه اهداف، رسالت و مأموریت‌های بازیگران مؤثر بیشترین اثرگذاری را دارا می‌باشد.

ج. مؤلفه صحنه جنگ

جدول شماره (۶): تأثیر مؤلفه صحنه جنگ در الگوی راهبردی معماری نیروهای مسلح ج.ا.ایران

میزان تأثیر					تأثیر		زیرمؤلفه‌ها
خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	ندارد	دارد	
۰	۰	۲	۶	۲۸	۰	۳۶	صحنه عملیات

با توجه به آماره توصیفی، زیرمؤلفهٔ صحنهٔ عملیات، در طراحی الگوی معماری نیروهای مسلح دارای اثرگذاری بالایی بوده و بایستی در این الگو موردنظر قرار گیرد.

جدول شماره (۷): ضریب همبستگی بین بعد نظامی و الگوی راهبردی معماری نیروهای مسلح

ج.ا.ایران

الگوی راهبردی معماری نیروهای مسلح ج.ا.ایران	بعد نظامی	
۰/۹۲	۱/۰۰	ضریب همبستگی
۰/۰۰		Sig (2-Tailed)
۳۶	۳۶	N

جدول بالا بیانگر این مطلب است که بین بعد نظامی و الگوی راهبردی معماری نیروهای مسلح ج.ا.ایران، رابطهٔ مثبت، مستقیم و بالایی وجود دارد، به طوری که با نادیده گرفتن آن، الگوی بالا ناقص خواهد بود.

۴. نتیجه گیری

۴-۱. جمع بندی

برابر نتایج به دست آمده از تحقیق، در طراحی الگوی راهبردی معماری نیروهای مسلح ج.ا.ایران، پنج حوزهٔ اسناد بالادستی، شناخت محیط، آینده‌های بدیل، مقتضیات آینده و دانش معماری مؤثر می‌باشند که از میان آن‌ها حوزهٔ شناخت محیط از میزان اثرگذاری بیشتری برخوردار است.

در بحث حوزهٔ شناخت محیط نیز ابعاد مختلف اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی، فناوری، زیست محیطی، سیاسی، نظامی، ژئوپلیتیک و فضای مجازی می‌بایستی مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته که با توجه به آماره‌های توصیفی تحقیق، بعد نظامی در

میان ابعاد پیش گفته، بعد از ابعاد فناوری و فضای مجازی بیشترین تأثیر را در طراحی الگوی راهبردی معماری نیروهای مسلح ج.ا.ایران ایفا می‌نماید.

نتایج به دست آمده از آماره‌های توصیفی نشان‌دهنده آن است که تمامی مؤلفه‌های بعد نظامی (نیروهای مسلح فعلی ج.ا.ایران، وضعیت دفاعی - امنیتی بازیگران مؤثر و صحنه جنگ) در طراحی الگوی معماری نیروهای مسلح ج.ا.ایران مؤثر بوده و بایستی در این الگو مورد نظر قرار گیرند.

همچنین گزاره‌هایی چون اهداف، رسالت و مأموریت‌ها، اصول، رهنامه، سیاست‌ها، راهبردها، منابع، الزام‌ها، قراردادها و معاهده‌های دفاعی - امنیتی به عنوان زیرمؤلفه‌های نیروهای مسلح فعلی ج.ا.ایران احصا گردید که از میان آن‌ها زیرمؤلفه منابع (انسانی، دانشی، فیزیکی و مالی) از بیشترین اثرگذاری برخوردار می‌باشد.

زیرمؤلفه‌های وضعیت دفاعی - امنیتی بازیگران مؤثر نیز مشابه زیرمؤلفه‌های نیروهای مسلح فعلی ج.ا.ایران احصا گردید که از میان آن‌ها، زیرمؤلفه اهداف، رسالت و مأموریت‌ها از بیشترین اثرگذاری برخوردار می‌باشد. همچنین، زیرمؤلفه صحنه جنگ (صحنه عملیات) نیز در طراحی الگوی معماری نیروهای مسلح ج.ا.ایران دارای اثرگذاری بالایی می‌باشد.

بنابراین می‌توان گفت که: «بعد نظامی یکی از مهم‌ترین عواملی است که در طراحی الگوی راهبردی معماری نیروهای مسلح ج.ا.ایران اثرگذاری مثبت، مستقیم و بالایی داشته و نمی‌توان آن را نادیده گرفت؛ طوری که می‌بایستی در طراحی الگوی گفته شده، همراه با مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌هایش در نظر گرفته شود».

۴-۲. پیشنهادها

(۱) با عنایت به نتایج تحقیق حاضر و مشخص شدن تأثیر بعد نظامی در الگوی راهبردی معماری نیروهای مسلح ج.ا.ایران، شایسته است طراحان الگوی گفته شده، بعد

یاد شده را با مدنظر قراردادن مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌های آن در طراحی الگو خود مورد توجه قرار دهند.

(۲) پس از طراحی و ابلاغ الگوی گفته شده، متصدیان معماری نیروهای مسلح آینده ج.ا.ایران نیز می‌بایست، شناخت دقیق و کاملی از نیروهای مسلح فعلی از جنبه اهداف، رسالت، مأموریت‌ها، اصول، رهنامه، سیاست‌ها، راهبردها، منابع، الزام‌ها، قراردادهای و معاهده‌های دفاعی - امنیتی داشته باشند. به همین منظور می‌بایست بانک‌های اطلاعاتی یکپارچه، طراحی و امکان دسترسی کارگروه معماری نیروهای مسلح به آن‌ها فراهم گردد.

(۳) وضعیت دفاعی - امنیتی بازیگران منطقه‌ای و فرمانطقه‌ای مؤثر در سیاست‌های دفاعی - امنیتی ج.ا.ایران پیوسته مورد رصد اطلاعاتی قرار گرفته و نتایج آن به‌طور سازمان‌یافته‌ای در اختیار کارگروه معماری نیروهای مسلح ج.ا.ایران قرار گیرد.

(۴) هیئت‌های اندیشه‌ورزی نیروهای مسلح ج.ا.ایران با به‌کارگیری رویکردهای آینده‌نگرانه نسبت به شناخت صحنه جنگ‌های احتمالی آینده اقدام و کارگروه معماری نیروهای مسلح ج.ا.ایران را از نتایج آن بهره‌مند سازند.

(۵) در تمامی ارکان نیروهای مسلح ج.ا.ایران، گروه‌های دیده‌بانی تشکیل و ضمن گردآوری آخرین اطلاعات تحولات جهانی در حال وقوع در زمینه روندهای در حال ظهور و به‌ویژه نشانه‌های مرتبط با امور نظامی، این اطلاعات را در اختیار کارگروه معماری نیروهای مسلح ج.ا.ایران قرار دهند.

(۶) به منظور کنکاش و تحلیل تدابیر و رهنمودهای فرماندهی معظم کل قوا در بعد نظامی، موضوعات دسته‌بندی شده و در قالب طرح‌های تحقیقات نظری و رساله‌های دانشجویی به دانشگاه‌ها و یا مراکز تحقیقاتی و پژوهشی نیروهای مسلح ج.ا.ایران ابلاغ گردد.

(۷) بررسی نقش و تأثیر سایر ابعاد حوزه شناخت محیط در الگوی راهبردی معماری نیروهای مسلح ج.ا.ایران در دستورکار پژوهشگران مراکز دانشگاهی و تحقیقاتی نیروهای مسلح ج.ا.ایران قرار گرفته و نتایج آن‌ها در اختیار کارگروه طراحی الگوی راهبردی معماری نیروهای مسلح ج.ا.ایران قرار گیرد.

(۸) به منظور آشناسازی مدیران و فرماندهان نیروهای مسلح ج.ا.ایران با مباحث معماری نیروهای مسلح و همچنین القای ضرورت اتفاق این مهم، کارگروه‌هایی در سطح نیروها تشکیل گردیده و از طریق برگزاری کارگاه‌های آموزشی، سخنرانی‌ها و همایش‌ها در انتقال دانش معماری و فرهنگ‌سازی این امر، تلاش نمایند.

منابع و یادداشت‌ها

الف. منابع فارسی

۱. امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، مجموعه بیانات، قابل دسترسی در: www.khamenei.ir
۲. آشتیانی، محمدرضا، (۱۳۹۰)، تبیین مؤلفه‌های نظری عوامل غیرفیزیکی تأثیرگذار بر توان رزمی نیروهای نظامی، *فصلنامه راهبرد دفاعی*، سال نهم، شماره ۳۲، بهار.
۳. آقاجانی، احمد و محمود عسگری، (۱۳۸۹)، الزام‌های نظری در طراحی الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت در حوزه دفاعی، *فصلنامه راهبرد دفاعی*، سال هشتم، شماره ۳۱، زمستان.
۴. اعرابی، سیدمحمد، (۱۳۸۵)، *طراحی ساختار سازمانی*، تهران، دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
۵. بریجانیان، ماری و طیبه‌بیگم رئیسی، (۱۳۷۳)، *فرهنگ اصطلاحات فلسفه و علوم اجتماعی*، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
۶. تلیس، اشلی، ملیسا مک‌فرسون، جانیک بایالی و کریستوفر لین، (۱۳۸۳)، *سنجش قدرت ملی در عصر فراصنعتی*، تهران، مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر.
۷. تهامی، مجتبی، (۱۳۸۶)، امنیت، *فصلنامه مطالعات دفاعی راهبردی*، شماره ۳۰، زمستان.
۸. تهامی، سیدمجتبی، (۱۳۹۰)، *امنیت ملی، دکترین، سیاست‌های دفاعی و امنیتی*، تهران، نشر آجا.
۹. جمشیدی، محمدحسین، (۱۳۷۴)، بررسی و تحلیل عناصر قدرت نظامی، *فصلنامه بررسی‌های نظامی*، شماره‌های ۲۳ و ۲۴، پاییز و زمستان.
۱۰. حافظ‌نیا، محمدرضا، (۱۳۷۸)، *مباحث نظری درباره قدرت ملی*، تهران، دانشگاه تربیت مدرس.
۱۱. حافظ‌نیا، محمدرضا، (۱۳۸۵)، *اصول و مفاهیم ژئوپلتیک*، مشهد: انتشارات پاپلی.
۱۲. حافظ‌نیا، محمدرضا، زهرا احمدی‌پور و مرجان بدیعی، (۱۳۸۲)، تحلیل مبانی جغرافیایی قدرت ملی ج.ا.ایران، *تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی*، دوره اول، شماره ۱، پاییز.
۱۳. حسن‌بیگی، ابراهیم، (۱۳۹۰)، *مدیریت راهبردی*، تهران، انتشارات سمت.
۱۴. دفت، ریچارد ال، (۱۳۸۵)، *تنوری و طراحی سازمان (جلد اول)*، ترجمه علی پارسایان و محمد اعرابی، تهران، دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
۱۵. دیوید، فرد. آر، (۱۳۹۲)، مدیریت استراتژیک، ترجمه علی پارسایان و سیدمحمد اعرابی، تهران، انتشارات دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
۱۶. رستمی، محمود، (۱۳۸۶)، *فرهنگ واژه‌های نظامی*، تهران، انتشارات ایران سبز.
۱۷. رشیدزاده، فتح‌الله، (۱۳۸۸)، توسعه و تحکیم قدرت و اقتدار نظامی جمهوری اسلامی ایران، *فصلنامه مدیریت نظامی*، شماره ۳، بهار.

۱۸. رضائیان، علی، (۱۳۸۲)، *مبانی سازمان و مدیریت*، تهران، انتشارات سمت.
۱۹. روشه، گی، (۱۳۷۹)، *کنش اجتماعی*، ترجمه هما زنجانی زاده، مشهد: دانشگاه فردوسی.
۲۰. زرقانی، سیدهادی، (۱۳۸۷)، تحلیل و ارزیابی متغیرها و شاخص‌های قدرت نظامی، *فصلنامه راهبرد دفاعی*، سال ششم، شماره ۲۳، زمستان.
۲۱. عالم، عبدالرحمن، (۱۳۹۵)، بنیادهای علم سیاست (جلد اول)، تهران، نشر نی.
۲۲. عبداللهی، سیدمحمدعلی، (۱۳۹۳)، *آشنایی با مفاهیم حقوق عمومی و بررسی مفهوم معاهده بین‌المللی*، تهران، دفتر مطالعات نظام‌سازی اسلامی.
۲۳. علی‌احمدی، علیرضا، مهدی فتح‌الله و ایرج تاج‌الدین، (۱۳۹۱)، *نگرش جامع بر مدیریت استراتژیک*، تهران، انتشارات تولید دانش.
۲۴. قیصری، نورالله و احسان خضری، (۱۳۹۵)، سیاست دفاعی نظام جمهوری اسلامی ایران: بررسی اسناد کلان، *فصلنامه رهیافت انقلاب اسلامی*، سال دهم، شماره ۳۷، زمستان.
۲۵. مرآتی، احسان، (۱۳۹۱)، تدوین روش توسعه چارچوب‌های معماری سازمان‌های دفاعی، مجله سیاست دفاعی، سال بیستم، شماره ۷۹، تابستان.
۲۶. مطالعه گروهی دانشکده دفاع ملی دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی، (۱۳۹۶)، *طراحی الگوی راهبردی معماری نیروهای مسلح ج.ا.ایران با توجه به مقتضیات آینده*، تهران، دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی.
۲۷. معاونت طرح و برنامه و بودجه ستادکل نیروهای مسلح ج.ا.ایران، (۱۳۹۰)، *تعریف واژگان و اصطلاحات کلیدی در نیروهای مسلح*، تهران، انتشارات ستاد کل نیروهای مسلح ج.ا.ایران.
۲۸. نادى، حمیدرضا، (۱۳۹۲)، *ارائه الگوی راهبردی حفاظت اطلاعات ملی ج.ا.ایران (رساله دکتری)*، تهران، دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی.
۲۹. هانگر، جی. دیوید و توماس ال. ویلن، (۱۳۸۶)، *مبانی مدیریت استراتژیک*، ترجمه سیدمحمد اعرابی و داود ایزدی، تهران، انتشارات دفتر پژوهش‌های فرهنگی.

ب. منابع انگلیسی

1. Rue, Lisle W., Lloyd L. Byars, (2000), *Management skills and application*, Irwin Mc Graw Hill.

